

אחריות, סמכות — ואשמה

(תגובה למאמרו של אל"מ שמשוי אלישיב, מערכות 292-293, מרס 1984, עמ' 40)

תא"ל י"י

האשמה תיקבע לפי שיקולי השופטים באותם מקומות וזמנים, או כפי שתכתיב תועלת הצבא, ובדרך כלל על-פי נורמות ונטיות דעת קהל, ומושגים כלליים של צדק אורחי באותו מקום ובאותו זמן.

סיכום

מאמרו המצוין של אלישיב עשה צעד ראשון בניפוץ מושגים מיושנים אשר רובנו מניחים במעורפל ובטעות שאכן קיימים (ומוצאים עצמנו נדהמים כשמ- תכרר שהמציאות היא אחרת).

האמור לעיל בא להעמיק עוד יותר בהגעה לסוף ההיגיון של ניפוץ מוסכמות שאינן פועלות בשטח וכדאי לו, למפקד, שיידע מראש מה הוא לוקח על עצמו.

האמור לעיל אינו צריך להבהיל! אפשר וצריך לנהל פיקוד יעיל בתנאים שתוארו, ואולי רק כך ניתן למפקד דינמי להתבטא: סמכות ככל יכולתך, כגודל אישיותך! אלא שבתנאים אלה אנו נדר- שים להיות מפקדים נמרצים, יעילים ומוסריים ללא השוואה, יותר מבצבאו של הקיסר וילהלם, בו היה העולם פשוט והסמכות והאחריות היו, כביכול, מצומ- צמות מאוד, מוגדרות וברורות, וה"מצפן המוסרי" היה, כביכול, בידי "ספר הכללים".

כיום "המצפן" הוא אצל הקצין עצמו, ועליו לדעת זאת.

הגבלת מרחב פעולה. תמיד ראיתי אנשים רציניים מרחיבים תחום סמכותם, לפע- מים עד כדי שינוי מהות תפקידם המקורי, על הסכיבה, המקבלת את סמכותם ומצ- ייתת להם. מובן, שבכעשותם כך לקחו על עצמם אחריות.

ב. אחריות: כל מה שאתה יודע, אמור לדעת, ובתחום השגתך

הפיסית — הוא באחריותך

האחריות איננה "חובה מוסרית" בלבד, אלא ערך ממשי ו"קשה" שבין אדם לחברו — ובין אדם והארגון שבו הוא פועל.

כבעל תפקיד, שסמכותו כשיעור קומתו, אתה נדרש לאחריות כשיעור קומתך ויכולתך — ולא לפי שום "גזרה פורמ- לית". אחריות זו היא מעשית! כקצין ומפקד אינך פטור מהתייחסות והשפעה בכל תחום הידוע לך והוא בתחום השגתך. ההתייחסות הנדרשת תהיה במעשה — או במחדל. אי עשייה — כמוהו, לעתים קרובות, כעשייה. ואי החלטה — זו החלטה גם כן.

בדברים מסוימים אחריותך לפעול פיזית, לגבי אחרים עליך לדווח, וכלל מקרה כמעט הכרחי לתפוס עמדה, אם מפני מצפונך הידוע הכל ואם מפני הצי- בור הכפוף לך — והממונה עליך.

ידעת — התייחסת — אתה אחראי. לא התייחסת — גם כן! היית אמור לדעת — גם זו אחריות. דוגמאות לא חסרות, ומהזמן האחרון — בוודאי!

ג. אשמה — תיקבע במשפט

בעולם, שבו אחריות היא כוללת והסמכות הנה פונקציה משתנה, ואשר בו — כדברי אלישיב — אין קשר בין אחריות לבין סמכות (ואני מוסיף — הקשר היחיד הוא שיעור קומתך שלך) אין דרך לחזות מראש מי יהיה האשם כשיגיעו הדברים למשפט (משפט המצפון — או הציבור — או בית המשפט).

מאמרו של אל"מ אלישיב עוסק בנושא חשוב מאין כמותו.

רבים מאיתנו, המפקדים, אינם מבהי- רים לעצמם בעוד מועד, את משמעות הסמכות והאחריות הכרוכות במילוי התפ- קיד, ולפעמים מגיעים לדיון בכך רק כשמורגשת משקלה של הצלע השלישית במשולש — האשמה.

אל"מ אלישיב, במאמרו שהתפרסם במערכות, הציע הגדרות לאחריות ולסמ- כות, שיש בהן השתחררות יפה מן הכב- לים שבתפיסה הביורוקרטית המקובלת. ראיית הסמכות כ"זכות הניתנת למפקד לפעול להשגת מטרותיו", וראיית האח- ריות כ"חובה מוסרית לבצע התפקיד היטב במסגרת הנהלים המקובלים" — הן גישות הרבה יותר משוחררות ואנושיות מתפיסת הסמכות והאחריות כמערכות של נהלים קשוחים ומוגדרים.

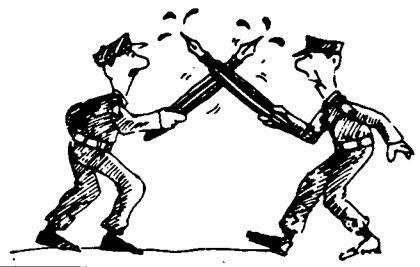
עם זאת לוקות הגדרותיו של אלישיב באי יכולתן להתקשר למושג — האשמה. האמנם הגדרת האשמה היא הגדרה מוס- רית וסובייקטיבית (אישית) בלבד? לאור זאת, ועל רקע ניסיוני כמפקד, ברצוני להמשיך בכיוון החשיבה של אל"מ אלישיב ולקדם את הגדרותיו בצעד נוסף:

א. סמכות: גודל ה"תפיסה" שלך כבעל התפקיד

הסמכות אינה "זכות", היא "שלל". למרחב הסמכות הגדרה כוללת ביותר, אך למעשה אינו ניתן להגדרה מראש אלא נובע משאיפותיו ומכשורו של בעל התפ- קיד. תחומי סמכותו נקבעים, כמו בטרי- טוריות מחיה של בעלי-חיים, עפ"י איזון הכוחות הדינמי הנוצר בפועל בינו לבין בעלי התפקידים הגובלים עמו.

ראייה: מעולם לא שמעת שהוגדרו לבעל תפקיד פיקודי בצורה ברורה ואפק- טיבית, מרחב וגבולות סמכותו. התפקיד ניתן כ"ציר מרכזי" לפעילויות, אולם ללא

• קצין בחיל האוויר.

על "מקומה של מלחמת דבורה ומהלכיה"

(בעקבות מאמרו של שחר שפירא, מערכות, 292-293, מרס-אפריל 1984)

סא"ל (מיל') ד"ר אלחנן אורן

קראתי בעיון את ניתוחי הגיאוגרפיים של ש' שפירא ואת הצעתו לאיכון שדה הקרב, שבו הוכרעו סיסרא וחילו. דא עקא, המחבר טיפל בגורם הזירה של הקרב, ולא בחן את גורם האדם, וקודם כול — את יחסי-הכוחות בין האויבים במלחמה, במערכה ובקרב. יתר על כן, הוא פטר עצמו מלבחון את הרקע ההיסטורי המסתבר למלחמה. לדוגמה, הוא העיר — בעמ' 89 — שאינו עוסק בתאריך הקרב, ולא במקומה ובמהותה של "חרושת הגויים" של סיסרא.

אולם נראה שניתוח היסטורי-צבאי של המלחמה, ואף של זירתה ודרכיה, חייב להשיב לשאלות בדבר מניעיה ומעשייה של העמים הלוחמים וחילותיהם, שאלות על גורמי האירוע הקרבי, על האירוע עצמו ועל תוצאותיו. ההיסטוריון חוקר את המקורות בבקשו להשיב עליהן — אם בוודאות, ואם בספק או בהשערה — לאור הניתוח של מכלול הגורמים. והרי כמה מהשאלות המתבקשות לאחר הקריאה במאמר בדבר מלחמת דבורה וברק נגד סיסרא:

- על הגורמים למלחמה —
- מה היו מגמותיהם של שבטי ישראל ושל הכנענים, ומדוע פרצה המלחמה?
- מדוע התקוממו שבטי הצפון בהנהגת ברק, אחרי עשרים שנות שעבוד, ומדוע התנדבו-התייגו שבטי המרכז לעזרתם, בהנהגת דבורה?
- על המלחמה והקרב —
- מדוע הצליחה דבורה "למשוך" (שופט' ד: 7) את סיסרא למקום הקרב שבו בחרה, ומדוע אכן "נמשך" דווקא לשם?
- איך יכלו הלוחמים הישראלים הרג-ליים בקרב זה ל"רכב הברזל" הכנעני,

שנהנה בדרך-כלל מעליונות מבצעית עד כדי כך, שהפיל חיתיתו על כל שבטי ישראל? הן עד ימי דוד מנעו הכנענים, וכן הפלשתים, את התנחלות השבטים בעמקים, או "הורישו" אותם, ברדתם.

על תוצאות המלחמה —

• מה השיגו שבטי ישראל בניצחונם הגדול, ומה לא השיגו? למשל, שבט יששכר אשר "בעמק שולח ברגליו", עם דבורה וברק (שופט' ה: 15), נשתעבד למעשה לכנענים "ויהי למס עובד" (בר' מט: 15), ואילו זבולון התפשט מערבה; שבט מנשה — שבטו של גדעון! — נדחק מחלקי נחלתו, אף נתפצל בין שני עברי הירדן, בעוד שבט אפרים הולך ומתחזק ומתפשט.

• איך עלה בידי הישראלים לשבור לבסוף את העליונות הצבאית של הכנענים, על עריהם הבצורות ועל רכב הברזל שלהם, ואיך השתלטו על המישורים הפוריים?

ניסיתי להשיב על שאלות אלה ואחרות במאמרי על "מלחמת דבורה וברק", שנתפרסם בשני חלקים במערכות, 224 ו-225; ובמאמרי "ראשית חיל הרכב בממלכת דוד", מערכות 247-248. ניסיתי להשיב על השאלה כיצד גברו הישראלים על הפלשתים והכנענים בהנהגת דוד, וכיצד הרחיבו את התנחלותם ושליטתם בעמקים ובמישור החוף.

הערות נוספות בשולי "מקומה של מלחמת דבורה"

סא"ל יהודה זיו

א. קדש נפתלי האחרת הנזכרת במאמר הנה "קדש בגליל" המקראית, והיא נמצאת בנ"צ 199279 ולא כפי שצוין במאמר.

ב. בעונה "שבין זרע לקציר" (עמ' 92), יבשים אמנם, בדרך כלל הקרקע ואפילו רוב הערצים — אך דווקא בסופה צפויים גשמי המלקוש, הפתאום מיים והעזים. ואילו "שבר הענן" האופייני

מאוד לאזור זה דווקא (אם נזכיר את השיטפון בטברה בשנת 1934 ואת שבר הענן באזור גזית — עין-דור בשנת 1965), מתרחש בדרך כלל בסוף האביב, כלומר בעיצומה של עונת הקציר, שבה אין האיכרים ואף לא הנוודים (העולים עם עדריהם על שדות השלף) פנויים למלחמה... אין אפוא לשלול אפשרות של מלקוש פתע, שתיאורו הוגזם ללא ספק בשירה — על דרך "ליצנציה פואטיקה". כידוע מסבירים את קללת מרוז בסי-רובם לסייע במלחמה ע"י תצפית ממרום מושבם (בראש הגלבוע) והודעה על סימני גשם קרב וכא!

תיקון טעות

קדש יששכר הנזכרת במאמרו של שחר שפירא (מערכות 292-293, עמ' 89) נמצאת בנ"צ 170218 ולא כפי שהודפס במאמר בטעות.

הופיע :

שאלת היחס בין מדיניות למלחמה היא הסוגיה התאורטית המרכזית בהגות הצבאית המודרנית. קלאוזביץ העלה אותה בנוסחה הידועה "המלחמה אינה אלא המשך המדיניות באמצעים אחרים", ועמדותיו עוררו פולמוס סוער, שבו נטלו חלק גדולי המחשבה הצבאית במאות ה-19 וה-20.

ספר זה מתאר לראשונה את מקורותיה וגלגוליה של מחלוקת מפורסמת זו. כמו כן מועלית בו לראשונה השאלה האם יש בכלל תשובה כוללת, "פילוסופיית", לבעיית היחס בין מדיניות למלחמה.

המחבר מוסמך אוניברסיטת תל-אביב בהיסטוריה צבאית ודוקטורנט באוניברסיטת אוקספורד.

ספר זה הנו ראשון בסדרת "מרכז. כובר", בימת "מערכות" לעיונים צבאיים.

